
ПРЕКОДИРАЊЕ КУЛТУРНОГ МОДЕЛА: НАЈЧИТАНИЈА НИЈЕ НАЈБОЉА

Саша Илић

Народна библиотека Србије, Београд

УДК 06.05::821.163.41(497.11)"2004/2006"(049.2/.3)

Награде су ситенице, не моју се прескакаши.

Предраг Чудић

УВОД

Стопа инфлације у Србији током раних деведесетих година постала је одавно један од едукативних примера у школама за економију и бизнис, међутим инфлација књижевних награда у Србији ни до дана данашњег није заустављена. Један од ретких који се бавио овим темом, књижевник Предраг Чудић, објавио је 1996. у оквиру своје књиге *Савези младом писцу или књижевна поштина*, веома значајан текст

за разумевање овог проблема. Ради се о истоименом тексту у коме је Чудић побројао укупно 202 књижевне награде. На том списку, *Награда за најчитанију књигу Народне библиотеке Србије* наведена је под редним бројем 72 и то под називом *Награда Библиотеке СР Србије, награда за најчитанију књигу године* са напоменом да је „први лауреат био Ј. Б. Тито за *Сабрана дела*“. Пет година касније, Предраг Чудић је објавио апендикс поменутом тексту под насловом *Велика жетва ловорика*, где је побројао награде које су основана у међувремену. У том тренутку је забележено укупно 387 књижевних награда у Србији. У тренутку када настаје овај текст, електронски медији су пренели вест да је песник Ђорђе Сладоје постао први лауреат новоустановљене награде „Јелена Балшић“, коју додељује Митрополија Црногорско-приморска за *нејовање православне традиције и духовности*. Овај податак можда много речитије говори о томе да се тренд, уочен током прошле деценије, наставља несмањеним темпом. Оно што свакако може да падне у очи приликом прелиставања ових спискова награда је очигледно померање идеолошког регистра са лева на десно, и то од *Седмојулке* ка *Равнојорки* у првој половини деведесетих, а потом од *Српској пера* (Ех-Мајској

џера) и Кондира Косовке девојке ка Жичкој хрисовуљи и тек приспелој „Јелени Балшић“ ових дана.

ГЕНЕЗА

Током периода од установљења *Награде за најчишанију књигу* 1973. године, што се поклапа са отварањем нове зграде Народне библиотеке Србије на Врачару, па до данас, *Награда* је у два наврата западала у кризу. Најпре 1982. а потом 1985. када је одлучено да се додела ове награде замрзне до даљњег. Следећа награда је додељена 1989. године. То значи да је награда од 1973. године до данас забележила петогодишњу паузу.

Иначе, *Награда за најчишанију књигу НБС* је у контексту осталих награда одувек функционисала као једина *сјајисџичка* награда, дакле као институција која је на годишњем нивоу имала задатак да *еџакџно* утврди која је то књига *најчишанија* и да такву књигу изнесе у први план. Када се погледа списак њених лауреата, може се лако утврдити да нико од њих није представљао изненађење, односно име које је неправедно било запостављено у културном систему вредновања, коме је тек суд читалаца у Србији донео сатисфакцију. Напротив, овај списак говори о непосредном утицају политичке климе и књижевне инфраструктуре на читалачки укус, јер би награђена књига углавном била она коју су претходно маркирали неки други жирији. Генерално би се те књиге могле поделити на две конкурентске скупине које су образоване под утицајем две награде и два жирија: с једне стране *НИН-ове награде* а с друге *Награде* Вечерњих новости за књигу *године*. Тако би прва група обухватила наслове као што су *Роман о Лондону* Милоша Црњанског, *Уџоџреба човека* Александра Тишме, *Враџа од уџробе* Мирка Ковача, *Маџма* Давида Албахарија или *Сиџничарница „Код срећене руке“* Горана Петровића, док би у другу, и много већу групу

ушли наслови од *Људи са чеџири џрџа* Миодрага Булатовића, преко *Теби моја Долорес* Саше Божовић и *Верника* Добрице Ћосића до *Женској родослова*, *Пауновој џера* и *Иџре анђела* Љиљане Хабјановић Ђуровић, четвороструког лауреата *Награде за најчишанију књигу* у року од шест година.

ПРОМЕНЕ

У периоду након октобра 2000. године није дошло до неопходне промене у систему културе и књижевне инфраструктуре. Модели вредновања остали су идентични, критика није променила свој регистар процене, жирији су наставили да раде по старом систему, док је у презентацији наше културе на сајмовима књига у свету задржан конзервативни концепт *од свеџа џомало, од свеџа лоше*. Народна библиотека Србије је након 2000. године у више наврата покушала да утиче на промене у ширем пољу културе, предложивши најпре нови систем републичког откупа књига који је функционисао веома кратко, као и нови концепт презентације српске књижевности на Франкфуртском сајму књига под геслом „Светска књижевности из Србије“. Овај пројекат није прихваћен. На крају, Народна библиотека Србије је ушла у процес структуралне трансформације концепта своје традиционалне *Награде за најчишанију књигу*. Кратка повест ове трансформације свакако може бити добра илустрација стања у српској култури. Иницијатива је кренула од Сретена Угричића, управника НБС, који је јавности као и директорима библиотека у Србији упутио позивно писмо (7. март 2005) да се укључе у широку друштвену дебату око промене концепта *Награде*.

Пред читаоцем су сакупљена документа, која могу сведочити како о фазама промене, тако и о контроверзама са којима се НБС суочавала током трансформисања једног концепта, који је током

протеклих деценија постао, како ће се испоставити, неопходна подршка у генерисању популистичке културе. На овом малом сегменту може се детектовати *шири* проблем, који је условио очување *statusa quo* у културној политици Србије након октобарских политичких промена 2000. године. Наиме, испоставило се да је модел «егзактне објективности» и културне верификације *најчишанијих* књига доспео у кризу, преставши да артикулише било шта друго осим да верификује катастрофално стање на српском тржишту књига, које је из Милошевићевог времена наследило системско поништавање сваке вредности и медијску подршку популистичком концепту, што се неминовно одражавало и на скок тиража шунд литературе. У том смислу, *Награда за најчишанију књију* изгубила је смисао оног тренутка када је престала да региструје читаност књижевних дела, наставивши свој живот као берза шунда, популистичког и шовинистичког штива.

С правом се може поставити питање када се то догодило: током последњих седам година, или раније, током деведесетих, или још раније, у осамдесетим када је додела *Награде за најчишанију књију* у два маха обустављана? Одговор на ово питање не можемо дати. Он свакако мора проистећи из опсежног тимског истраживања културног модела у Србији, које би обухватило све сегменте официјелне културе, али и позицију алтернативе без које се не може сагледати *принцип искључивања* и *рејулисања сећања* у процесу грађења културног канона.

ЕПИЛОГ

Очигледно је да се урушавање квалитета догодило као последица колапса српске културе што је *Награда за најчишанију књију* уредно регистровала. Међутим, услед такве девалвације вредности није дошло и до неопходног демонтажа модела који је подразумевао да је статистички измерена читаност уједно и гарант квалитета одређене књиге. Одговорност за то била је

на самој НБС и било је питање тренутка када ће се покренути питање легитимитета овако устројене *Награде*. На иницијативу Сретена Угричића, покренута је најпре јавна дебата о овом питању, свакако јединствена у Србији која је у том тренутку прекинула готово све реформске процесе. Потом су уследиле реакције јавности којих није било мало, нити су све била афирмативно наклоњене овом захтеву за променом.

Након дебате и консултација са библиотекарима, издавачима и људима из културне јавности, *Награда* је доживела своју трансформацију која се огледа у раздвајању сегмената *статистичкој квантитети* и *критичкој квалитети*. Тако је први постао неопходна грађа за социолошка истраживања док је други ушао у домен књижевне процене. Оба сегмента су остала део обавезних активности НБС, али је зато порука упућена јавности постала недвосмислена. А то је одмах по додели прве *Награде за најбољу књију у мрежи библиотека Србије* (како сада гласи назив ове Награде) најбоље регистровао један новински наслов, који је гласио „Најчитанија није најбоља“.

Саша Илић

Прекодирање културног модела: најбоља није најчитанија

Резиме

У тексту се прати проблем инфлације књижевних награда у Србији, са посебним освртом на статус Награде за најчитанију књију Народне библиотеке Србије, која је током 2005. године трансформисана у Награду за најбољу књију у мрежи јавних библиотека Републике Србије. У контексту српске културе деведесетих година, ова награда се позиционира између НИН-ове награде критике за роман године као и награде *Вечерњих новости*. У тексту се разматра изостанак промена у култури након 2000. године, као и трансформација награде коју је НБС извршила у неколико фаза, водећи рачуна о својим обавезама прикупљања статистичких података о читаности књига у библиотекама Републике Србије, али и о естетском квалитету који књижевна награда подразумева. У коначном Правилнику за доделу Награде, ова два сегмента су раздвојена.

Саша Илић

Saša Ilić

Recoding of Cultural Model: The Best One is Not The Most Read One

Summary

In this text a problem of literary awards inflation in Serbia is considered, with a special observation of status of The Most Read Book Award (given by the National Library of Serbia) which was transformed into The Best Book Award in 2005. It is an award for the best book in the network of public libraries in the Republic of Serbia.

In the context of Serbian culture in 1990ies this Award was placed between the NIN Literary Award and the „Mesa Selimovic“ Award (given by daily newspapers „Vecernje novosti“). The text discusses reasons for omission of changes in the field of culture after 2000, and describes process of transformation of NLS Award which had several phases. Both obligation of NLS to collect statistical data on book reading in public libraries and aesthetic quality which is necessary for a literary prize were taken into account. In the final version of the Plan of The Best Book Award these two segments are separated.